

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
CommentaryVol: 8 Issue: 65
Year: 2022 November
Pp: 2018-2025Arrival
10 September 2022
Published
30 November 2022
Article ID 64972Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.64972>How to Cite This
Article

Çalışkan Beşer, H. M. (2022). "Kur'an'da Vurgulanan Konuların Tarihi Bağlam ile İlişkisi -Miladi 615 Yılı Örneğinde Bir İnceleme", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(65): 2018-2025

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kur'an'da Vurgulanan Konuların Tarihi Bağlam ile İlişkisi - Miladi 615 Yılı Örneğinde Bir İnceleme

The Relationship of the Subjects Highlighted in the Qur'an and the Historical Context-an Examination on the Example of Gregorian 615

Hatice Merve Çalışkan Başer¹ ¹ Dr. Öğr. Üyesi., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/İslami İlimler Fakültesi/Temel İslam Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye

ÖZET

Kur'an-ı Kerim geldiği zamandan günümüze kadar geçen on beş asır boyunca anlaşılacak istenmiştir. Hem inişinin tamamlanması 23 yıl sürmüş hem de inişinin üzerinden günümüze değin bu kadar uzun zaman geçmiştir. Bu sürecin gerek insan zihninde gerekse toplumların kendisinde yarattığı değişim Kur'an'ı anlamadaki yorum farklılıklarının artmasına neden olmuştur. Kur'an'ın ilk muhatapları -ayetlerin gelişine bizzat şahit oldukları için- onu daha iyi anlamaktaydılar. Bu sebeple yorum farklılıkların en az olduğu o zamana gitmek doğru anlama ulaşmak adına bir adım olacaktır. Bu çalışmanın konusu tarihi bağlamın sure içerikleri ile ilişkisinin incelenmesidir. Dolayısıyla Kur'an'ın gelmeye başladığı zamandaki bazı olayların yani tarihi bağlamın o dönemdeki ayetlerle ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Böylelikle Kur'an'ın gelmeye başladığı zamandaki anlam alanı bir bakıma ortaya çıkarılmış olacaktır. Bunu yaparken konuyu sınırlamak adına inananlara karşı fiziksel ve psikolojik şiddetin arttığı zaman başlayan Miladi 615 yılında inmiş olabilecek sureleri inceledik. İnış sırası ve o dönemin olaylarını aktaran rivayet bilgileri vasıtasıyla o yılda inmiş olabilecek altı sure tespit ettik. İşte bu surelerin içeriği ile o dönemde yaşanan olayların ilişkisini ortaya çıkarmak da çalışmanın diğer amacıdır. Miladi 615 yılındaki olayların sure içeriklerine nasıl yansıdığı içeren bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca tarihin bir parçası olan ve zihin dünyasının anlam üzerinde zorunlu bir etkisi olan insan Kur'an'ın muhatabıdır ve Kur'an'ı daha iyi anlamak için insanın zihnini şekillendiren tarihi süreci incelemek elzemdir. Bu da çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmanın hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak tarihsel olaylar ortaya konmuştur. Daha sonra bu verilerin betimsel analizi yapılarak Miladi 615 yılının muhtemel sureleri tespit edilmiş ve bu surelerin içerikleri tarihi bağlamın perspektifinde değerlendirilmiştir. Bunun neticesinde şirk ticaret, prestij gibi çıkarlar için bir vasıta gören Kureyşliler'e bu ahlaki bozukluğu düzelterek aracısız tevhid inancı ile olması gereken ahlak özelliklerinin hatırlatıldığını ve bunu yaparken doğadan örnekler verilerek onların sahip olduğu bilgilerden hareket edildiğini görmekteyiz. Ayrıca psikolojik ve fiziksel şiddete karşı anlatılan kıyamet sahneleri inananlar için tehdit iken inananlara müjde olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Bağlam, Miladi 615, Ahlak, Tevhid

ABSTRACT

The Qur'an has been wanted to be understood throughout the fifteen centuries that have passed from the time it came to the present day. It took 23 years to complete its descent, and it has been so long since its descent until today. The change that this process has created both in the human mind and in the societies itself has led to an increase in the differences in interpretation in understanding the Qur'an. The first interlocutor of the Qur'an -as they personally witnessed the coming of the verses- understood it better. For this reason, it will be a step to reach the right meaning to go to that time when the differences in interpretation are the least. The subject of this study is to examine the relationship between the historical context and the contents of the surahs. Therefore, it is aimed to reveal the relationship of some events, that is, the historical context, when the Qur'an began to come, with the verses of that period. In this way, the meaning area of the Qur'an when it started to come will be revealed in a way. While doing this, we examined the suras that may have been revealed in 615 Gregorian, which started when physical and psychological violence against believers increased in order to limit the subject. We have identified six suras that may have been descended in that year by means of the descending order and the narration information conveying the events of that period. The other aim of the study is to reveal the relationship between the content of these suras and the events that took place at that time. No study has been conducted on how the events in 615 Gregorian reflected the contents of the surahs. In addition, the human being, who is a part of history and has a necessary effect on the meaning of the world of mind, is the addressee of the Qur'an, and it is essential to examine the historical process that shapes the mind of man in order to better understand the Qur'an. This reveals the importance of the study. In the preparation of the study, historical events were revealed by using the document analysis method, one of the qualitative research methods. Then, by making a descriptive analysis of these data, the possible suras of the year 615 were determined and the contents of these suras were evaluated in the perspective of the historical context. As a result of this, we see that the Qurayshis, who see the circus as a means for interests such as trade and prestige, are reminded of the moral characteristics that should be with the belief of unmediated tawhid that will correct this moral defect, and while doing this, we see that the knowledge they have by giving examples from nature. In addition, while the apocalyptic scenes told against psychological and physical violence are a threat to non-believers, they are presented as good news for believers.

Anahtar Kelimeler: The Qur'an, Context, Gregorian 615, Morality, Tawhid

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim inmeye başladığında insanlara hitap etmiştir. O zamandan bu zamana kadar insanlar bu hitabı anlamak için pek çok çalışmalar yapmışlardır ve yapmaktadırlar. İşte bu anlama adımlarından biri Kur'an'ın geldiği ortamı yaşanan olaylar ve mevcut şartlar bağlamında iyi bilmekten geçmektedir. Çünkü Kur'an'ın gelişinin üzerinden on beş asır gibi uzun bir süre geçmiştir. Bu süreç içerisinde insan zihni ve toplum bünyesinde meydana gelen değişimler Kur'an'ı anlama yolunda farklı eğilimlerin oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ilk muhatapların zihin dünyalarına gitmek bu eğilimlerden biraz daha arınma imkanı verecektir. Ayrıca onlar Kur'an'ın inişine bizzat şahit oldukları için onu iyi anlayacaklardır (Koç, 2003, s. 107). İnsanların zihin dünyaları; buldukları toplumun sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi gibi yapısı pek çok

unsurun etkisiyle oluşmuştur. Bu sebeple ilk muhatapların anlam dünyasına ulaşmak için o dönemin tarihi bağlamını da bilmek gerekmektedir.

Bu çalışmayla tarihi süreç içerisinde yaşanan olayların Kur'an'ın söylemiyle ilişkisini görmeyi amaçlamaktayız. Bu sebeple konuyu sınırlamak adına Kureyşliler'in inananlara karşı yaptıkları psikolojik ve fiziksel şiddetin arttığı Miladi 615 yılını inceleyeceğiz. Bu yıla tekabül ettiğini düşündüğümüz surelerde vurgulanan hususlar ile dönemin olayları arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışacağız. Öncelikle Miladi 615 yılına kadar yaşanan olayları kısaca özetleyip sonra bu yılda meydana gelen olayları aktaracağız. Bu yılda inmiş olması muhtemel olan sureleri Mushaf sırası ve bazı rivayetleri dikkate alarak tespit etmeye çalışacağız. Bu yıla ait yaşananları göz önünde bulundurarak sureleri inceleyerek öne çıkan konuların ya da vurgulanan hususların ilişkisini ortaya koyarak çalışmayı sonlandıracağız.

MİLADİ 615 YILININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Kur'an'ın Nüzûl Ortamı ve Miladi 615 Yılı

Yaklaşık 23 yıllık zaman içinde Kur'an'ın mesajı insanların şirkten kurtulup Allah'ın birliğine inanmaları için direkt emir ve yasaklar vermek yerine düşünce, inanç, fikir ıslahı gerçekleştirerek sürece yayılmıştır. Dolayısıyla yaklaşık on iki yıl süren Mekke döneminde ahlaki vurgular öne çıkarken Medine döneminde ahkam ayetlerine, itikadi ve hukuksal konulara ağırlık verilmiştir (Kırca, 1983, ss. 213-214).

Hz. Muhammed Kur'an mesajını insanlara yaklaşık üç yıl gizli bir şekilde anlatmıştır. Ona inananlar da güçsüz, yoksul kimselerden olmuştur (İbn Sa'd, 1358, c.1, s. 183). Bu zaman sürecinde gelen ayetler daha çok ahlaki düzenleme ve tevhid daveti ile kendini göstermiştir. Açıkta davetin başlaması ile Hz. Muhammed'e karşı çıkışlar da olmuştur ancak muhatapların az ve güçsüz oluşuyla bu karşı çıkma, sözlü ifadeyle göstermenin ötesine gitmemiştir. Hatta hükümdarlık, mal gibi tekliflerle onu davetinden vazgeçirmeye çalışmışlardır. Peygambere inananların sayısı arttıkça bu sözlü karşı çıkış; tehdit, küfür gibi tavırlar ve "yalancı", "şair", "büyücü" gibi lakaplar ile (Mevdûdi, 1992, c.3, ss. 198-205) psikolojik bir baskıya dönüşmüştür. Ayrıca Kureyşliler, Hz. Muhammed'in beşer oluşunu eleştirerek mucize taleplerinde de bulunmuşlardır. İnanmayanların bununla mücadelesi de sonuç vermeyince bireysel karşı çıkma engelleme, şiddet, muhalefet etme şeklinde fiziksel bir meydan okumaya dönüşmüştür. Öyle ki inananlar, aç bırakılıp işkence edilerek bu davranışlarından vazgeçirilmeye çalışılmıştır (Belâzürî, 1996, c.1, s. 131; Derveze, 2012, c.2, s. 278).

Miladi 615 yılına kadar psikolojik ve fiziksel baskılar devam ettiği için güvenli bir yer arayışı söz konusu olmuştur. Mevcut duruma karşı elinden bir şey gelmediği için kendini üzgün hisseden Hz. Muhammed çareyi daha huzurlu ve güvenli bir yer olan Habeşistan'a göç etme fikrinde bulmuştur. Bunun üzerine inananlardan bir grup Habeşistan'a göç ederken kendisi davetini sürdürmek için Mekke'de kalmıştır (Şulul, 2003, s. 139). Bu göç olayı bi'setin 5. yılı olan Miladi olarak 615 yılına tekabül etmektedir (İbn Sa'd, 1358, c.1, s. 188). Habeşistan hükümdarı Necâşi gelen bu insanları çok iyi karşılamış, onlara baskı yapmamış, inandıklarını yaşamalarına imkan tanımıştır. Bu durum Kureyşliler'in hoşuna gitmeyince hediyelerle Habeş hükümdarının yanına gitmişlerdir. Orada eski inançlarından döndüğünü, Hz. Meryem ve Hz. İsa ile ilgili kötü konuştuklarını söyleyerek Necâşi'ye sığınan bu insanları kötülemişlerdir. Bu şikayetin üzerine Necâşi içlerinden birini çağırarak durumu açıklamasını istemiştir. Onlar da daha önce kız çocuklarını toprağa gömen, başkalarının hakkını gözetmeyen insanlar olduklarını, Hz. Muhammed'in davetiyle değişerek iyi ahlaklı, düzgün bireyler olma yoluna girdiklerini söylemişlerdir. Meryem Suresinden Hz. Meryem'in iffetli oluşu ile Hz. İsa'nın peygamber olduğunu söyleyen ayetleri okuyarak da Kureyşliler'in attıkları iftiralara boşa çıkarmışlardır (İbn Hişam, 2006, c.3, ss. 447-451; Mevdûdi, 1992, c.1, ss. 52, 246).

Öte yandan Mekke'de kalanlara Kureyşliler'in psikolojik ve fiziksel şiddeti devam etmekteydi. Ancak Miladi 615 yılına¹ denk gelen bi'setin 6. yılında Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in, Hz. Muhammed'in davetini kabul etmesiyle inananlar güçlenmiş ve Kureyşliler'in cesareti kırılmıştır (Havva, 1991, c.1, s. 316; Sarıcık, 2006, s. 152). Bu sebeple inananlara engel olmak ve Hz. Muhammed'i davetinden döndürmek için yeni yollar denemeye başlamışlardır. Bunun için Hz. Hamza'ya servet, saygınlık gibi tekliflerde bulunmuşlar bunlar sonuç vermeyince Hz. Muhammed'i öldürme fikrini bile düşünmüşlerdir (Sarıcık, 2006, s. 151). Fiziksel baskılar her ne kadar devam etse de eskisi kadar tesir etmediği için Kureyşliler ilerleyen yıllarda inananları koruyan Benî Muttalib ve Benî Haşim kabilelerine boykot uygulamaya karar vermişlerdir. Bu karar doğrultusunda ticaret, evlilik gibi konularda inananlarla ilişkinin kesileceğini belirten bir yazı Kâbe duvarına asılmıştır. Yaklaşık üç yıl süren bu durum Hz. Muhammed'e inanan insanları ciddi anlamda sosyo-ekonomik sıkıntıya sokmuştur. Bi'setin 10. senesinde, boykotunun bitişinden yaklaşık altı ay kadar sonra Hz.

¹ Bi'setin hem 5. Hem 6. Yılı Miladi 615 tarihine denk gelmektedir. Bunun izahı sonraki bölümlerde yapılacaktır.

Muhammed hem çok sevdiği amcası Ebû Tâlib'i hem de eşi Hz. Hatice'yi kaybetmiştir. Yaşanan tüm bu olaylardan sonra daha huzurlu ve güvenli bir yaşam için 622'de göç etmişlerdir (Şulul, 2003, ss. 144-151).

Genel hatları ile verdiğimiz Mekke döneminin içindeki 615 yılı fiziksel ve psikolojik baskının yoğunlaştığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da bir grup insanın bu baskılardan kaçmak için Habeşistan'a hicret etmelerine sebep olmuştur. Öte yandan bu hicretin arkasından aynı yıl içinde Hz. Hamza ve Hz. Ömer, Hz. Muhammed'e biat ettiğini söyleyince Mekkeliler'in şiddet içeren tavırlarında kısmen bir geri çekiliş görülmektedir.

M. 615 Yılı'nın Muhtemel Sureleri

Surelerin inişine ilişkin farklı sıralamalar mevcuttur. Uzun bir süreyi içeren nüzul dönemi ve sözlü kültürün ön planda oluşu iniş sırasının net bir şekilde söylenmesini güçleştirmiştir. Ayrıca Kur'an sureleri tertip edilirken bugün elimizde olan Mushaf sırasına göre konumlandırılmıştır. Kimi rivayetlere göre bu sıralama Hz. Muhammed tarafından yapılmış kimi rivayetlere göre ise sahabe icthadları ile olmuştur (Cerrahoğlu, 1997, s. 58). Hz. Muhammed'in biyografisi vefatından yaklaşık yüzyıl sonra yazılmıştır. Bu durum da ayet-olay ilişkisini kurma noktasında zorluk göstermektedir (Bozkurt, 2002, s. 161). Sonraki dönemlerde ayetlerin geliş sırasından farklı bir şekilde Mushaf'a konması Müslümanlar için bir sorun oluşturmamıştır. Sonuç itibarıyla tüm bu durumlar iniş sırasına ait nesnel bir sıralamanın oluşuna engel olmuştur. Ancak günümüzde ayetlerin bağlamını, arka planını görebilmek için iniş sırasını bilmek önem teşkil etmektedir. Bu sebeple günümüze gelen bazı nüzul sırası bilgilerinden hareketle sıralamaya ilişkin farklı metotlar denenmiştir (Türcan, 2010b, s. 68). Bunun için ayetlerde kullanılan kalıplardan yola çıkarak tarihlendirme gibi girişimlerin olduğunu da görmekteyiz (Türcan, 2010a, s. 86). Bu ve bunun gibi ayetlerin indiği zamanı tespit etmeye çalışan araştırmaların -bizim çalışmamız da dahil- nesnel birtakım verileri kullansa da ulaşılan sonuçları tartışmaya açıktır.

Miladi 615 yılına tekabül eden surelerin tespit edilmesi hem verilerin eksik oluşu hem de sıralama ile ilgili ihtilafların bulunması sebebiyle zor olacaktır. Ayrıca çalışma neticesinde o tarihte olduğu tespit edilmiş surelerin de mutlak bir gerçeklik içerdiği söylenemeyecektir. Eldeki sıralamalardan ve o tarihteki olaylarla ilgili rivayetlerden hareketle o yılın muhtemel sureleri tespit edilebilir. Bu şekilde elde edilen veriler ile o tarihteki durumların surelerin içeriğine nasıl yansıdığı ortaya konabilecektir. Sıra üzerinde net bir bilgi iddiası taşımaya da genel geçer olarak ayet içeriklerinin ortaya konması bakımından önem taşıyacaktır.

İzzet Derveze kitabında surelere ilişkin sekiz farklı sıralamaya yer vermiştir (Derveze, 2012, c.2, ss. 17-20). Bunlar dikkatle incelendiğinde aralarında çok büyük farklılıkların olmadığı görülecektir. Farklılık genelde art arda gelen surelerin yerinin farklılaşması şeklinde olmuştur.² Sıralama ile ilgili genel kabul gören sıralama ise Hz. Osman'ın Mushaf'ındaki sıralama olmuştur (Zerkeşi, 1957, c.1, s. 193). Tablo 1'de -sadece Mekkî sureleri içeren- bu sıralama yer almaktadır.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çalışkan, 2014, s. 41).

Tablo 1

1	96 ALAK	44	19 MERYEM
2	68 KALEM	45	20 TÂ-HÂ
3	73 MUZZEMMİL	46	56 VAKIA
4	74 MUDESSİR	47	26 ŞUARA
5	1 FATİHA	48	27 NEML
6	111 TEBBET	49	28 KASAS
7	81 TEKVİR	50	17 İSRA
8	87 A'LÂ	51	10 YUNUS
9	92 LEYL	52	11 HUD
10	89 FECR	53	12 YUSUF
11	93 DUHA	54	15 HİCR
12	94 İNŞİRAH	55	6 ENAM
13	103 ASR	56	37 SAFFAT
14	100 ADİYAT	57	31 LOKMAN
15	108 KEVSER	58	34 SEBE
16	102 TEKÂSUR	59	39 ZUMER
17	107 MÂUN	60	40 MU'MİN
18	109 KAFİRÜN	61	41 FUSSİLET
19	105 FİL	62	42 ŞURA
20	113 FELAK	63	43 ZUHRUF
21	114 NAS	64	44 DUHAN
22	112 İHLÂS	65	45 CASİYE
23	53 NECM	66	46 AHKAF
24	80 ABESE	67	51 ZARİYAT
25	97 KADR	68	88 GAŞİYE
26	91 ŞEMS	69	18 KEHF
27	85 BURUC	70	16 NAHL
28	95 TİN	71	71 NUH
29	106 KUREYŞ	72	14 İBRAHİM
30	101 KARİA	73	21 ENBİYA
31	75 KIYAME	74	23 MU'MİNÜN
32	104 HUMEZE	75	32 SECDE
33	77 MURSELAT	76	52 TÛR
34	50 KAF	77	67 MULK
35	90 BELED	78	69 HAKKA
36	86 TARIK	79	70 MEARİC
37	54 KAMER	80	78 NEBE
38	38 SAD	81	79 NAZİAT
39	7 A'RAF	82	82 İNFİTAR
40	72 CİN	83	84 İNŞİKAK
41	36 YASİN	84	30 RUM
42	25 FURKAN	85	29 ANKEBÛT
43	35 FATİR	86	83 MUTAFFİFİN

Bu kısımda belirtilmesi gereken diğer bir husus bi'setin ya da peygamberliğin 1. yılı, 2. yılı gibi ifadelerin hangi Miladi yıla denk geldiğinin belirtilmesidir. Kur'an Miladi 610 yılının Ramazan ayında gelmeye başlamıştır. Sonrasında gelen (Şevval, Zilkâde...) 611 yılının Ramazan ayına kadar olan aylar da Peygamberliğin 1. yılına denk gelmektedir. Bu durumda "bi'setin 5. yılı" şeklindeki ifade Miladi 614 senesinin Ramazan ayından Miladi 615 yılının Ramazan ayına kadar olan seneyi kapsamaktadır. Yani Peygamberliğin 5. senesi Miladi 614 ve 615, 6. senesi 615 ve 616 yıllarına denk gelmektedir. Tablo 2'de bunun detaylarını görmek mümkündür.

	Muh arre m	Saf er	Rabiu 'l- evvel	Rabiu 'l-ahir	Cmâziy e'l- evvel	Cemâziye 'l-ahir	Receb	Şaban	Ramazan	Şevval	Zilkâde	Zilhicce
610									1. yıl	1. yıl	1. yıl	1. yıl
611	1	1	1	1	1	1	1	1	2. yıl	2	2	2
612	2	2	2	2	2	2	2	2	3. yıl	3	3	3
613	3	3	3	3	3	3	3	3	4. yıl	4	4	4
614	4	4	4	4	4	4	4	4	5. yıl	5	5	5
615	5	5	5	5	5	5	5	5	6. yıl	6	6	6
616	6	6	6	6	6	6	6	6	7. yıl	7	7	7

Miladi 615 yılının Receb ayında başlayan Şaban ve Ramazan ayı boyunca devam eden Habeşistan'a hicret sırasında Necâşi'ye bazı iddialara cevap vermek için Meryem Suresi okunmuştu. Aslında gizli süren ilk üç yıldan sonra ilk iki yıl baskıların yavaş yavaş ortaya çıktığı 615 yılına doğru ise şiddetin arttığını, Hz. Muhammed'in beşer oluşunun eleştirildiği ve ondan mucize talep edildiğini söylemiştik. Bu durumu dikkate

olarak surelerin içeriğine baktığımızda Cin suresinden önce gelen Kâf, Beled, Târik, Kamer, Sâd ve A'raf surelerinde Hz. Muhammed'e sabretmesi söylenerek kendinden önce gelen peygamberlerin yaşadıklarından örnekler verilmiştir. Diğer taraftan kaynaklardan aktarılan bilgilere göre Habeşistan hicretinden sonra Kureyşliler inananları bu durumdan vazgeçirmek için çözüm yollarından biri olarak Hz. Muhammed'i öldürmeyi planlamışlar ve Hz. Ömer bu işe gönüllü olmuştur. Bunu planlayan grubun içinde biri kardeşi ile eniştesinin de Hz. Muhammed'e inandığını söylemiş ve Hz. Ömer bunun üzerine kızgınlıkla kardeşinin evine gitmiştir. Onların Kur'an okuduğunu görünce ellerinden Tâhâ suresinin yer aldığı sayfaları alarak okumaya başlamıştır. Okuduklarından çok etkilenince Hz. Muhammed'e biat ettiğini söylemiştir (İbn Hişam, 2006, c.1, ss. 368-370; Mevdûdî, 1992, c.3, s. 284). Bilgilere göre bu olay Zilhicce ayında gerçekleşmiştir. Bu sıralarda onların elinde Tâhâ suresine ait ayetlerin bulunuşu sebebiyle bu sureyi Miladi 615 yılının son suresi olarak düşündük. İniş sırasında Tâhâ suresinden sonra yer alan Vakıa, Şuara, Naml gibi surelerde ayetler ile Kureyşliler'e karşı meydan okumaya yer verilmiştir. Çünkü Hz. Ömer'in biatıyla inananlar güç kazanmıştır. Cin ve Tâhâ sureleri arasındaki ayetlerin içeriklerinin ise benzerlikler taşıdığını görmekteyiz. Dolayısıyla 615 yılının olayları dikkate alındığında benzer içeriklere sahip Cin, Yasin, Furkan, Fâtır, Meryem, Tâhâ surelerinin bu yıla ait olduğunu söylenebilmektedir. Bu tabii ki mutlak bir sıralama değildir. Çünkü süreç içinde meydana gelen olayların ne tam bir başlangıcı konabilir ne de surenin tam olarak hangi ayda indiği tespit edilebilir. Özellikle Mekke dönemi için bu çok daha zor olacaktır. Nitekim bu tespite göre ilk sırada yer verdiğimiz Cin suresi baskıların, şiddetin arttığı Miladi 614 yılının son aylarında inmiş olabileceği gibi, bu sıradaki herhangi bir sureden sonra da inmiş olabilir. Dolayısıyla 615 senesinin Cin suresi ile başlayıp Tâhâ suresi ile bittiğine dair mutlak bir iddia taşımamaktayız. Yine bu surelerden bazı ayetler başka yıllarda gelmiş olabileceği gibi bu surelerin haricinde başka surelerden ayetler de bu yılda inmiş olabilir. Bu çalışmayla vurgulanmak istenen husus, surenin veriler ile yaklaşık yerini bularak, olayların ayetlerin içeriğine nasıl yansıdığını tespit etmek olacaktır.

VURGULANAN KONULAR BAKIMINDAN AYETLERİN İNCELENMESİ

Miladi 615 yılına ait muhtemel sureleri belirlemenin ardından bu bölümde tarihte yaşananlarla bu ayetlerin içeriklerinin ilişkilerini inceleyeceğiz. Genel olarak ayetlere bakıldığında Allah'ın inanmayanlarla Hz. Muhammed ve ona inanan insanlara hitabı aynı olmamıştır. Açıkta davetten birkaç yıl sonra inmiş bu surelerde tevhid, ahlak, kıyamet ve doğa konularının ön plana çıktığını görmekteyiz. Önceki senelerde ilk vurgunun ahlak ve kıyamete ilişkin olduğu söylenebilir. Bu yılda bu konuların yanı sıra tevhidin ön plana çıktığını görmekteyiz.

Ahlak

İncelediğimiz yıl bi'setin 5. yılıdır ve Kur'an'ın gelişinin erken dönemlerinden sayılır. İlk sureler, deforme olan ahlaki değerleri düzeltme amacını taşımıştır. İmkani olan insanlardan ihtiyaç sahiplerine infak edilmesi istendiğini ve bu minvalde isteyenlerin hor görmeyip geri çevrilmemesi gerektiğinin vurgulandığını görmekteyiz.³ Mal hırsına sahip olanların, nimetlere karşı nankörlük yapanların, kız çocuklarını diri diri gömenlerin eleştirilmesi de bu gerekçeyle olmuştur.⁴ Bu da ekonomik olarak güçsüz durumdaki insanlar tarafından bir kurtuluş umudu olarak görülürken zenginler için çıkarlarını korumak mevcut refahını sürdürmek adına alaycı bir tavırla karşılanmıştır.⁵ Bu bozulmuş düzeni ıslah amacıyla başlayan tüm söylem aslında sadece Mekki değil, Medeni surelerin de içeriğinde yer almış, Kur'an'ın bütününe yansımıştır. Ancak değişen şartlar ve muhataplar bu söylemin vurgusunu da farklılaştırmıştır.

İlgili yıla baktığımızda yukarıda da söylediğimiz üzere ahlaki vurguların hatırlatılmaya devam edilirken yeni vurguların da eklendiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra ahlaki düzenlemeleri yerine getirmemekte ısrar edenlerin kötü bir son ile tehdit edildiğini, buna uyanların ise cennetle müjdelendiğini söyleyebiliriz. Tehdit edilenler; Allah'ın verdiklerinden harcamaları söylendiğinde "Allah isteseydi doyururdu" diyerek ayetlerden yüz çeviren ve şeytana, arzularına kulluk edenler⁶, nefsin isteklerinin peşinde giderek israf edenler, kibirlenerek ayetlerle alay edenler⁷ olarak açıklanmıştır. Bunların sıralandığı çoğu ayette "ancak" ifadesi kullanılarak ayete uyarak doğruyu araştırıp bulan, israf ve cimrilik arasındaki dengeyi bulan⁸, kibirden sıyrılarak yeryüzünde tevazu ile dolaşan, anne babasına iyi davranan, zorbalıktan kaçınan doğru sözlü olan⁹, haksız yere cana kıymayan, zina etmeyen, yalan şahitlik yapmayan¹⁰ tüm bunları yapsa bile pişman edip

³ 92. Leyl 8-10; 103. Asr 3; 89. Fejr 17-20; 107. Maun 2/3.

⁴ 81. Tekvir 8/9; 100. Adiyat 8; 102. Tekasür 1.

⁵ 81. Tekvir 25; 86. Tarık 14; 68. Kalem 15; 38. Sâd 4.

⁶ 72. Cin 15; 36. Yasin 46-47/ 60, 64; 35. Fâtır 26; 25. Furkan 43; Tâhâ 16; 19. Meryem 81.

⁷ 25. Furkan 11/21/30/73; 35. Fâtır 43; 19. Meryem 59; 20. Tâhâ 127.

⁸ 25. Furkan 67; 35. Fâtır29

⁹ 25. Furkan 63/64; 19. Meryem 14/41.

¹⁰ 25. Furkan 68/ 75.

yararlı işler yaparak tövbe edenler¹¹ cennetle müjdelenmiştir. O dönemde her hakkın sahibi olan hürler ile mal gibi alınıp satılan esirler, köle ve cariyelerden oluşan sınıfsal ayırım toplumun üst kesimi için refaha dönüşürken alt kesim için maddi ve manevi sıkıntılara sebep olmuştur (Çağatay, 1982, ss. 131-132). Buradaki tüm hususlara baktığımızda infak edilip israftan kaçınma vurgularıyla dengede bir hayatın; canın ve nefsin korunması vurgularıyla adaletli bir yaşamın öncelendiği görülmektedir. Böylelikle topluma zarar vermekten uzak olan, insanlığa faydalı işler yapan bireylerden oluşan toplum idealize edilmiştir.

Tevhid

Mekkî surelerin özellikle ilk gelenlerinde ibadet kurallarının yerleşmesi söz konusu olmamıştır. Çünkü önce inançlarında sapmalar olan, ahlaki değerleri kendi çıkarlarına göre esneten toplumun ıslahı söz konusu olmuştur. Bu sebeple sapmaya uğrayan ya da bozulan inanç esaslarının yerleştirilmesi gerekmiştir. Söz sahibi olan bazı insanlar, mallarını ve güçlerini kullanarak diğer insanlara zulmettiği için ilk yıllar Hz. Muhammed'e daha çok fakir ve güçsüz kişilerin inandığını söylemiştik. Buna paralel olarak ilk inen surelerden olan Alak Suresi'nden İhlâs Suresi'ne kadar daha çok ahlaki vurgunun yani maldan fakire verme, doğru sözlü olma, adaletli olmanın ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Muhtemeldir ki bu davranışları gerçekleştirmeyen ve zaten bunlara sahip olan kişilerin bu istenenler işlerine gelmemiştir. Ancak fakir olan ve güç sahibi kişilerden iyilik görmeyen, adaletsiz davranışlara maruz kalan kişiler için Kur'an'ın bu söylemi bir çare olarak gelmiştir. Zaten bu dönemde Kureyşliler'in inananlara tavrı daha çok alaycı olmuştur. İhlas suresi ile tevhid vurgusu yapılmış ve şirk inancı "ortak koşulan şey" ifadesiyle eleştirilmeye başlanmıştır. Ancak yine de güçlü bir tevhid vurgusu Miladi 615 yılına kadar olmamıştır. Bu eleştiri beraberinde kurtuluşa erecek ya da azap göreceklere anlatılmasını getirmiştir. Mekkelî müşriklerin "İlahlarımızı tek bir ilah mı yaptı"¹² şeklindeki serzenişleri de ayetlerdeki bu vurgular nedeniyle olmuştur.

Miladi 615 yılının surelerinin içeriğinde yukarıda bahsedilen ahlaki söylem ve kıyamet sahneleri olsa da asıl vurgunun tevhide kaydığı bu bağlamda ciddi bir şirk eleştirisinin yapıldığını görmekteyiz. Bu surelerde Allah'ın tek oluşu tekrar tekrar hatırlatılmıştır. Her ne kadar Fatıha, İhlas gibi bazı surelerde tevhide dair ayetler olsa da Cin suresinden önce inen birkaç sure hariç ciddi şekilde şirk eleştirisi yapılmamıştır. Buradan hareketle ahlaki değerlerini deforme etmek suretiyle değiştiren topluluğa ilk çağrı iyi bir ahlak vurgusu inşa etmek için olmuştur diyebiliriz. Bu aslında genel geçer ve toplumun iyileştirilmesi yönünde bir istekken bu söylemin çıkarlarına uymayan kişiler tarafından kabul görmemesine neden olmuştur. Bu ahlaki düzenleme devamında tevhide zemin hazırlamıştır. Belki ilk söylem direkt şirkin eleştirilmesi şeklinde olsaydı puta tapan tüm insanlar tarafından olumsuz bir tepkiye neden olabilirdi. Çünkü putlar o dönemdeki insanlar için sadece aracı Tanrı değil aynı zamanda üstünlük göstergesi ve geçim kaynağıydılar (Apak, 2010, ss. 160-163) c.1. Bu durum da mesajın yerleşmesi yönünde engel teşkil edebilirdi. Dolayısıyla önce ahlaki düzenleme ile insanların farkındalığı sağlanmış bunu benimseyenler için tevhide temel atılmıştır.

Miladi 615 yılının tespit ettiğimiz tüm surelerinde tevhid vurgusuna yer verildiğini görmekteyiz. Buradaki sureler incelediğinde o dönemde insanların şeref kazanmak için puta taptıklarını söylemelerine yer veren ayetlerin yanı sıra Allah'ın çocuk edindiğini ifade ederek şirke düştüklerinin vurgulandığı ayetler de görmekteyiz.¹³ Cin suresinde Allah'ın bir olduğu vurgulanarak şirk eleştirilmiş ve ayetlerle bu davranışa sahip olanlara meydan okunmuştur.¹⁴ Yasin ve Furkan suresinde kendileri yaratılmış olan, hayat vermeye ya da diriltmeye güç yetiremeyen putların bir yarar sağlamayacağı ve bu tapınmanın mantıksız bir sapkınlık olduğu söylenmiştir.¹⁵ Sonrasında yer alan Fâtır ve Meryem sureleri ile yaratıcının tek olduğu, güzel sözlerin ve işlerin Allah'a ulaşacağı belirtilirken¹⁶ Allah ile araya vasita koyma mantalitesi içeren puta tapma eylemi eleştirilmiştir. Tâhâ suresi de benzer vurguları içermekle birlikte Firavunu tanrılaştıran halkın örneği verilerek¹⁷ Mekke halkının davranışı ile benzerlik kurulmuştur. Bu örneklerde görüldüğü üzere daha önce Hz. Musa, Hz. İbrahim gibi pek çok peygamberin kavminde olduğu gibi şeref beklentisi için puta tapma Kureyşliler'de de olmuştur. Onlar Allah'ın varlığını kabul etseler de atalarından miras kalan puta tapma inancından vazgeçememişlerdir (Derveze, 2012, c.1, s. 368). Araplar aslında Allah'ın varlığına inanıyorlardı. Ancak yalnızca Allah'a ibadet etmek, arada ticaret, prestij imkanı sağlayan putlardan vazgeçmek onların lehine olmayacaktı. Putlara tapma aracılığıyla kendi iradelerini, isteklerini tanrılaştırmışlardır. Böylelikle de her eylemleri tanrı(!) desteği aldığından yozlaşmış eylemlerinden de rahatsız olmamışlardır. Kendilerini

¹¹ 25. Furkan 70; 35. Fâtır 10; 19. Meryem 60; 20. Tâhâ 75.

¹² Bkz. 38. Sad 5; 7. A'raf 3.

¹³ 72. Cin 3; 36. Yasin 24/ 74; 25. Furkan 19/ 55; 19. Meryem 81/ 88.

¹⁴ 72. Cin 1-3/18; 35. Fâtır 3/14/40; 25. Furkan 3/19.

¹⁵ 36. Yasin 59/74-74; 25. Furkan 3.

¹⁶ 35. Fâtır 1-3/10/13-15; 19. Meryem 81-82.

¹⁷ 20. Tâhâ 6-8/14

tanrılaştırdıkları için ahlaki bozulmaya sebep olan bu tapınmaları, tevhid ile düzeltilme yoluna gidilmiştir (Çalışkan, 2014, s. 55).

Kıyamet Tasvirleri

İlk inen surelerde kıyamete dair göndermeler vardır¹⁸ ancak şiddetli kıyamet sahnelerinin 30. sıradaki Karia suresi ile başlayarak Beled suresine kadar detaylı olarak devam ettiğini görmekteyiz. Bu dönemde artan fiziksel şiddet ile çarpıcı ahiret sahnelerinin paralellik gösterdiği söylenebilir. Miladi 615 yılında tevhide kayan vurgunun yanında ahiret ile ilgili tasvirlerin de uyarı ve tehdit niteliğinde olduğunu görmekteyiz. Ancak Karia ve Beled arasındaki surelerde olduğu kadar şiddetli ve yoğun değildir. Bu duruma Habeşistan hicreti ile ortalığın biraz sakinleşmesi ve Hz. Ömer ve Hamza'nın peygamberin yanında yer alışıyla geri çekilmenin neden olduğu söylenebilir. Bu ayetlerden bazıları şöyledir;

“Onlar ancak, çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak korkunç bir ses bekliyorlar. Artık ne birbirlerine tavsiyede bulunabilirler ne de ailelerine dönebilirler.”¹⁹

“Hayır, onlar Kıyameti de yalanladılar. Biz ise o Kıyameti yalanlayanlara kızgın bir cehennem ateşi hazırlamışızdır. Bu ateş onları uzak bir mesafeden görünce, onlar onun müthiş kaynamasını ve uğultusunu işitirler. Elleri boyunlarına bağlanmış, çatılmış olarak cehennemin daracık bir yerine atıldıkları zaman orada, yok olup gitmeyi isterler”²⁰

“İnkâr edenler için ise cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler. Kendilerinden cehennem azabı da hafifletilmez. İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız.”²¹

“Suçluları da suya koşan susuz develer gibi cehenneme sevkedeceğiz.”²²

“Onlar o günahın cezası içinde ebediyen kalacaklardır. Sûra üfürüleceği gün bu ağır yük onlar için ne kötü bir yükür! O gün günahkârları, (gözleri korkudan donup) gömgök kesilmiş olarak haşredeceğiz.”²³

Örnek olarak verilen ayetlerde kıyamete tasvirlerine surelerin uzunluğu göz önünde bulundurulduğunda önceki surelerdeki kadar yoğun yer verildiği ve şiddetli olduğu söylenemez. Bu surelerde kıyamet zamanına ilişkin ayetler de oldukça azdır. Bu vurguların hemen ardından cennete gireceklerin özelliklerinden, orada karşılaşacakları güzelliklerden bahsedilmiştir. Bu da aslında kendini düzeltme adına bir adımın hala açık olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir.

Doğadan Verilen Örnekler

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim kendini surelerde pek çok isim ile tanımlamıştır. Kendisi hakkında kullandığı isim ve sıfatlar onu tanımlamada ve anlamada önemli yer tutmaktadır (Albayrak, 2009, s. 57). Zikr, Hüda, Büşra, Furkan bu isimlerden bazılarıdır. İncelediğimiz surelerde Kur'an'ın hidayet edici (Hüda) ve öğüt verici/hatırlatıcı (Zikr)²⁴, hak ile batılı ayıran (Furkan)²⁵ olduğunu söyleyen isimlerin kullanıldığını görmekteyiz. Ayetlerin içeriklerine bakıldığında da Kur'an'ın öğüt verici, yol gösterici vasfı öne çıkmaktadır. Nitekim Kur'an'ın çağrısına karşı alay edip durumunda inat edenlere yaptıkları davranışların kötülüğü ve doğurduğu kötü sonuçlar hatırlatılmıştır. İncelenen surelerde hatırlatma üslubuyla doğadan misaller anlatılmıştır. Verimsiz toprakta ekinlerin yetişmesi ve yağmurun bu cansız toprakları canlandırmasının örneklendiğini görmekteyiz. O dönemde iklim kurak olduğu için nadir yağın yağmur, tarlaları ekime elverişli hale getirmektedir. Otlakların artmasıyla deve yetiştirilir bundan da servet elde edilirdi (Apak, 2010, ss. 87-89). Dolayısıyla bu vurguların onların yaşam tarzı ile ilintili olduğunu görmekteyiz. Yine gecenin, güneşin, ayın kendi düzeninde hareketi²⁶, insanın, göklerin, yerin yaratılışı²⁷, hayvanların insanın hizmetine sunulması²⁸ bu surelerde öne çıkan doğa örneklerindedir. Yine Arapların yıldızların hareketi ve bunların yön bulmada kullanımı, yağmurun yağması gibi olaylarla ilgilendiği bilinmektedir (Çağatay, 1982, ss. 142-143). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere Allah onların bildiği konulardan örneklerle onların dilinden konuşmuştur. Onlar, kendilerinin anlayacağı dil ile düşünmeye, öğüt almaya davet edilmişlerdir.

¹⁸ 81. Tekvir 10/12; 80. Abese 33-37.

¹⁹ 36. Yasin 49/50.

²⁰ 25. Furkan 11-13.

²¹ 35. Fâtır 36.

²² 19. Meryem 86.

²³ 20. Tâhâ 100/ 101.

²⁴ 72. Cin 2/13/17; 36. Yasin 11; 25. Furkan 1/; 20. Taha 3.

²⁵ 25. Furkan 1.

²⁶ 36. Yasin 33/34/36-40; 25. Furkan 45-49; 35. Fâtır 9/12/13/27; 20. Tâhâ 5/6.

²⁷ 36. Yasin 77/81; 25. Furkan 2/54/59/61/62; 35. Fâtır 11/41.

²⁸ 36. Yasin 71/72.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim her çağda ve toplumda anlaşılması gereken bir söz olarak var olmuştur. Zamanın farklı evrelerinde insanlar tarafından onun doğru anlamına ulaşabilmek için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar çağın getirdikleri ve değişimin parametreleri nedeniyle farklı eğilimlere sahip olmuştur. Kur'an'ın geldiği ilk ortam bu meyillerin en az olduğu zaman olduğu için Kur'an'ı anlamak adına o dönemin olaylarını ve muhatap kitlesini bilmek önem arz etmektedir. Çalışmamızla Miladi 615 yılının muhtemel sureleri tespit edilmiş ve içerikleri tarihi bağlamın perspektifinde değerlendirilmiştir. Bu surelerde kıyamet, ahlak, tevhid konularına ve doğaya ilişkin hatırlatmalara yer verildiğini görmekteyiz. Bu yıla kadar açıktan davetin başlamasıyla Kureyşliler tarafından inananlara karşı hem psikolojik hem de fiziksel şiddetin arttığını ve bu yılın başlarında da bu durumun devam ettiğini görmekteyiz. Sonrasında inananların Habeşistan'a hicreti ile ortam biraz sakinlerken Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Hz. Muhammed'e inanmasıyla baskılar azalmaya başlamıştır. İlk yıllarda gizli davet nedeniyle kıyamet ile ilgili tasvirlerin çok sert olmadığı ancak sonraki yıllarda arttığını, 615 yılında yaşanan olaylara paralel olarak üslubun inananlar için daha çok uyarı, inananlar için de müjdeleme şeklinde değiştiğini görmekteyiz. Diğer taraftan şirki; ticaret, prestij gibi çıkarlar için bir vasıta gören Kureyşliler'e bu ahlaki bozukluğu aracısız tevhid inancı ile düzelterek olan ahlak özelliklerinin hatırlatıldığını ve bunu yaparken doğadan örnekler verilerek onların sahip olduğu bilgilerden hareket edildiğini görmekteyiz. Sonuç olarak ayetlerin içeriğinin yaşanan olaylar ve muhatap olan kişiler ile şekillendiğini, Kur'an'ı doğru anlamaya yaklaşmak için tarihsel bağlamdaki kişi ve olaylar üzerinden ayetleri okumanın anlamadaki önelliğin bir nebze de olsa önüne geçirebileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

1. Albayrak, H. (2009). *Tefsir Usûlü; Yöntem-Ana Konular-İlkeler-Teklifler*. Şûle Yayınları.
2. Apak, Â. (2010). *Anahatlarıyla İslâm Tarihi 1*. Ensar Neşriyat.
3. Belâzürî, A. b. Y. b. C. (1996). *Kitâbü Cümeli min Ensâbü'l-Eşrâf* (S. Zekkâr & R. Zirikî, Ed.). Dârülfikr.
4. Bozkurt, N. (2002). Hz. Muhammed'in Biyografisi Üzerine. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1.
5. Cerrahoğlu, İ. (1997). *Tefsir Usûlü*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
6. Çağatay, N. (1982). *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. AÜİF Yayınları.
7. Çalışkan, H. M. (2014). *M. 615 Yılında İnen Ayetler* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
8. Derveze, İ. (2012). *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (M. Yolcu, Çev.; C. 1). Düşün Yayıncılık.
9. Havva, S. (1991). *El-Esas fi's-Sünne (Hadislerle Hz. Peygamber'in Hayatı)* (A. A. Ural, Çev.). Aksa Yayın Pazarlama.
10. İbn Hişam. (2006). *Siret-i İbn-i Hişam -İslam Tarihi-* (H. Ege, Çev.). Kahraman Yayınları.
11. İbn Sa'd, el-B. el-Bağdâdî. (1358). *Et-Tabakatü'l-Kübrâ*. Dâru Cemiyeti'l-Cihâdî'l-İslâmi.
12. Kırca, C. (1983). Tebliğ Metodu Açısından Kur'an'ın Nüzûlü. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1.
13. Koç, M. A. (2003). *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*. Kitâbiyât.
14. Mevdûdî, E.-A. (1992). *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* (A. Asrar, Çev.). Pınar Yayınları.
15. Sarıcık, M. (2006). *H. Muhammed'in Çağrısı- Mekke Dönemi*. Nesil Yayınları.
16. Şulul, K. (2003). *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İnsan Yayınları.
17. Türcan, S. (2010a). *Kimlik ve Kitâb İlişkisi Bağlamında İlk Dönem Kur'an Tasavvuru ve Dönüşümü*. Ankara Okulu Yayınları.
18. Türcan, S. (2010b). Kur'an'ın İfade Kalıpları Nüzul Kronolojisini Aydınlatılabilir Mi? Müzemmil Suresi Örneğinde Bir Yöntem Denemesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 9(17).
19. Zerkeşi, B. M. b. A. (1957). *El-Buhran fi Ulûmi'l-Kur'an* (M. E.-F. İbrahim, Ed.). Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye.